

EXPOZIȚIA TEMPORARĂ „140 ANI – UNIVERSITATEA DIN BUCUREȘTI (1864-2004)”

Ionel ZĂNESCU
Camelia ENE

În anul 2004 se împlinesc 140 de ani de când Alexandru Ioan Cuza, domnitorul României, a emis decretul pentru înființarea Universității din București (4/16 iulie 1864), întrunind într-o singură instituție trei facultăți separate care existaseră anterior: facultatea de științe, facultatea de litere și filozofie și facultatea de drept.

Inițiativa domnească marca ridicarea pe o nouă treaptă a învățământului românesc de grad superior care începuse să funcționeze la București, încă din anul 1694, adică acum 310 ani, sub denumirea de *Academia Domnească de la Sfântul Sava*.

În ultimele trei decenii ale secolului al XVII-lea, orașul București ajunge cel mai important centru economic, politic, administrativ și cultural al Țării Românești. În anul 1678, aici se înființează prima tipografie, în care se imprimă o serie de cărți în limba română, iar în anul 1690 începe, la inițiativa domnitorului Constantin Brâncoveanu, și tipărirea unor cărți în limba greacă. Totodată, el dispune tipărirea primelor cărți pentru creștinii ortodocși din Orientul Mijlociu, în limba arabă și turcă, și pentru cei din Georgia, în limba gruzină.

În anul 1694 – la îndemnul strălucitului cărturar român Constantin Cantacuzino, care studiasse la vestita universitate din Padova, - domnitorul Constantin Brâncoveanu inițiază înființarea Academiei Domnești în clădirile vechii mănăstiri Sfântul Sava, situată în centrul orașului, unde se află

astăzi clădirea și actuala piață a Universității. Constantin Brâncoveanu pune astfel în București bazele învățământului superior românesc, învățământ frecventat atât de fiii boierilor din Țara Românească, cât și de tinerii din țările balcanice, dornici să-și însușească o instrucție aleasă, bazată pe studiul clasicismului greco-latin.

Chiar dacă din punct de vedere teoretic termenul de Academie (mai târziu colegiu) definește o școală care include toate gradele de învățământ, în sensul celor de azi, de la elementar la superior, în Academia bucureșteană predomina învățământul de grad superior.

La înalta școală din București, dascălii de limba greacă – începând cu eruditul Sevastos Chimenitul, primul ei director (1694-1702), fost mai înainte la conducerea Marii Școli (Academiei) din Constantinopol – interpretau cu elevii lor (al căror număr, de aproximativ 150, la începutul secolului al XVIII-lea, se va ridica la aproximativ 400 după un veac) aproape toți autorii clasici greci și latini. Având studii temeinice de filozofie, filologie și medicină, făcute la Constantinopol, și mai ales în Italia (Padova, Veneția, Roma, etc), apoi în Germania, Franța, Anglia, acești profesori au contribuit, prin înaltul nivel al prelegerilor lor, la răspândirea în cultura noastră a unor idei de progres din lumea occidentală, de laicizare a învățământului.

Caracterul de instituție de învățământ superior al Academiei, corespunzând nivelului unei facultăți

Constantin
Brâncoveanu
(1688-1714)

de litere și filozofie, rezultă și din faptul că accentul se puna pe studierea filozofiei neoaristotelice. Pe de altă parte, învățatul grec Al. Helladius, care studiasse 11 ani la diferite Universități din Europa și a vizitat în 1713 orașul București, afirma într-o valoroasă lucrare din 1714 că înalta școală de la noi merită numele de Academie („*neque mirum est Bucarestium Academiam vocari*”).

La mai bine de un deceniu de la întemeiere, domnitorul Constantin Brâncoveanu, dispunea zidirea din nou a bisericii și a clădirii în care fusese așezată Academia Domnească. Totodată, în vara anului 1707 domnitorul fixează, împreună cu învățatul patriarh Hrisant Notara al Ierusalimului (1707-1731), de care depindea mănăstirea Sf. Sava, programa învățăturilor pentru Academia bucureșteană.

Programa învățăturilor urma să fie aplicată de către trei dascăli, dintre care cel de filozofie, având conducerea Academiei, se numea „cel mare” sau „primul dascăl”. Aceștia aveau să predea logica, retorica, fizica,

cosmografia, cunoștințe despre nașterea și pieirea lucrurilor, poetica, psihologia, metafizica, gramatica, teologia. După moartea lui Sevastos, la direcția Academiei a trecut dascălul Marcu, iar acestuia i-au urmat Gheorghe din Trapezunt, Alexandru Turnavitu, ș.a.

Apreciind importanța cărților tipărite, a ordonării cărților și manuscriselor în vederea folosirii lor de către profesori și ucenici, Constantin Brâncoveanu a luat măsuri ca să se zidească „o casă de piatră pentru tipografie și o bibliotecă”, în apropierea localului de școală de la Sf. Sava. În ceea ce privește organizarea bibliotecii, voievodul avea o recunoscută experiență, întrucât își alcătuisese mai înainte o bibliotecă personală și înființase vestita bibliotecă de la Hurez-Vâlcea.

În epoca fanariotă care începe în „Țara Românească la 1716, domnitorii au fost în general, preocupați de bunul mers al Academiei de la Sf. Sava, dar nu toți au reușit să susțină o activitate cu rezultate satisfăcătoare. Merită subliniată râvna manifestată de către învățatul domnitor Nicolae Mavrocordat și de către fiul acestuia, Constantin.

În ianuarie 1776, Alexandru-vodă Ipsilanti (1774-1782) și divanul domnesc hotărăsc reorganizarea Academiei de la Sf. Sava, măbind numărul profesorilor: doi la gramatică, doi la matematică, „adică de aritmetică, geometrie și astronomie și pe lângă acestea și de istorie”, și câte unul pentru fizică, latină, franceză, italiană și teologie.

Alexandru-vodă Ipsilanti a luat măsuri pentru construirea unei noi clădiri a Academiei „cuprinzând multe case pentru predarea științelor și pentru locuința dascălilor și a altor școlari, peste cei 75, și cu trapezărie și bucătărie și pitărie la mănăstirea Sf. Sava”, care a fost gata abia în 1779.

Prin „înștiințarea” tipărită în august 1818, înainte de începerea

cursurilor școlii naționale, Gheorghe Lazăr, subliniază necesitatea pentru țara noastră de a avea o „Academie de știință chiar în limba micii sale” și o școală înaltă „de științe filozoficești și matematicești”. Alături de Lazăr, care predă matematicile superioare și filozofia Kantiană, găsim pe Ladislau Erdeliotu, profesor de latină și franceză, precum și pe profesorii E. Poteca și I. Heliade Rădulescu, primul făcând lecții de geografie, iar celălalt de aritmetică și geometrie.

În urma păcii de la Adrianopol (1829), învățământul românesc a primit o mai temeinică organizare, prin legiuirea *Regulamentul Organic*, care stabilește liniile generale de organizare a învățământului de stat.

Se cuvine să subliniem faptul că la sfârșitul anului școlar 1831-1832, printre premianții Colegiului Sf. Sava aflăm pe Nicolae Bălcescu în clasa a III-a umanioare, și pe Ion Ghica în clasa a IV-a. Tot la Colegiu și-au făcut studiile C.D.Aricescu, Gheorghe Costa-Foru, Al. Orăscu, Th. Aman, Al. Odobescu, I. Zalomit, V. Boerescu, ș.a.

După înfăptuirea Unirii Principatelor, prin măsurile luate de către Alexandru Ioan Cuza și de către elemente înaintate ale burgheziei, învățământul superior se dezvoltă într-un ritm viu. În această perioadă, problema învățământului a fost ridicată la rangul uneia dintre problemele fundamentale ale statului. La 25 noiembrie 1859, printr-un decret al domnitorului Alexandru Ioan Cuza, facultatea de științe și politice se desprinde de grupul școlar de la Sf. Sava, care cuprindea toate gradele de învățământ, devenind instituție de sine stătătoare, cu „dreptul de a conferi grade academice”. Această facultate era condusă de un decan, numit de către domnitor în persoana profesorului C. Bozianu. În 1863 acesta va deveni prim ministru, iar Vasile Boerescu și Gh. Costa-Foru, ceilalți doi profesori de la facultatea de drept, vor fi și ei în câteva rânduri miniștri,

Gheorghe Lazăr (1779-1823), întemeietorul învățământului superior în limba română

toți manifestând devotament față de politica promovată de Alexandru Ioan Cuza.

Prin mesajul din 6 decembrie

Carol Popp de Szathmari, Domnitorul A. I. Cuza (1859-1866), litografic, secolul XIX

1859 către Adunarea deputaților, domnitorul Cuza sublinia că „instituția superioară, cuprinzând facultăți, de înaltă însemnătate, ne este folositoare”, „că pe lângă însemnământul literelor, facultățile de drept, de medicină sunt negreșit trebuincioase, dar starea de astăzi a României și viitorul ei cer numaidecât o facultate de știință economică și administrativă, precum și o facultate de știință agronomică, industrială și comercială...”

O mare parte din acest plan atotcuprinzător, conceput de acest luminat domnitor, s-a împlinit. Prin bugetul din 1860, la propunerea profesorului Ion Maiorescu, acum directorul Școlilor, ia ființă, la 1 septembrie, *Facultatea filozofică*.

La 31 august 1863, apreciind marea lipsă de profesori gimnaziali, Consiliul superior al Instrucțiunii publice, care înlocuise în 1862 Eforia școlilor, propune înființarea *facultăților de litere și de științe*, iar la

12 octombrie decretul domnesc hotărăște înființarea *Școlii superioare de științe* pentru pregătirea profesorilor de matematică, fizică și științe naturale din gimnazii. Prin-un alt decret, cel din 2 noiembrie 1863, se înființează *Școala superioară de litere* pentru profesorii de limbi clasice și moderne, de literatură și filozofie, istorie și geografie. Facultatea de drept, împreună cu aceste două școli superioare, transformate în facultăți de științe și litere, vor fi întrunite la un loc prin decretul lui Alexandru Ioan Cuza, contrasemnat de către scriitorul Dimitrie Bolintineanu la 4/16 iulie 1864 și publicat în „Monitorul jurnal oficial” din 7/19 iulie, constituindu-se astfel Universitatea din București.

Universitatea din București a contribuit în cea mai largă măsură, alături de Universitatea din Iași, la formarea unor cadre cu înaltă calificare, necesare dezvoltării culturii, sporirii numărului de profesori, la dezvoltarea învățământului mediu și superior, a științei și a administrației statului.

Createle prin decretele lui Cuza, în 1860 și 1864, cele două universități s-au dezvoltat potrivit prevederilor legii Instrucțiunii din 25 noiembrie 1864, la elaborarea căreia cea mai importantă contribuție au adus-o profesorii V. Boerescu și Gh. Costa-Foru de la Facultatea de drept din București.

Legea Instrucțiunii publice din 1864, cea dintâi legiuire școlară a statului național român, concepută de pe poziții democratice, a avut un caracter unitar, întrucât a reglementat organizarea și desfășurarea învățământului de toate gradele. Această lege, prevedea desființarea sistemului colegial, separarea definitivă a învățământului mediu de cel superior, prin înființarea Universității – cea mai înaltă instituție de învățământ a țării.

Această lege a fixat norme pentru

Vasile Boerescu
(1830-1883),
profesor de
drept, ministru
al Instrucțiunilor
Publice

administrarea învățământului superior, a stabilit organele de conducere (rector la Universitate, decan la facultate), recrutarea cadrelor didactice prin concurs, ierarhia, drepturile și obligațiile lor, înscriind principiul inamovibilității pentru profesorii titulari. Prin lege s-a instituit un consiliu de facultate și un consiliu general de universitate, prezidat de rector, pentru discutarea problemelor de administrație, disciplină, instrucție și stabilire a propunerilor care urmează a fi supuse ministerului pentru îmbunătățirea procesului de învățământ. În lege se fixează disciplinele pe facultăți. Pentru pregătirea cadrelor didactice necesare învățământului secundar și superior se prevede înființarea pe lângă universitate a „școlii normale superioare”, cu o secție literară și alta științifică, precum și un internat în care studenții să fie întreținuți pe seama statului. Aplicarea legii din 1864 a avut o mare importanță pentru dezvoltarea învățământului universitar din țara noastră. S-au creat condițiile favorabile pentru cercetarea științifică și s-au pus bazele viitoarelor școli științifice naționale. Prin aplicarea legii a fost creat și un număr important de cadre pentru învățământ, cultură, economie și aparatul de stat.

Convins că legea din 1864 era într-o mare măsură depășită, iar unele dintre prevederile ei constituiau o frână în calea dezvoltării învățământului superior, cunoscutul om de știință Spiru Haret, ministru al Instrucțiunii publice, elaborează în 1897 un nou proiect de lege, care, în martie 1898, devine „Legea asupra învățământului secundar și superior”. Ea constituie un important pas înainte pe calea dezvoltării învățământului superior în România, căruia i se trasează sarcina de a pregăti profesorii necesari învățământului mediu pentru toate obiectele din planul de învățământ al școlii secundare.

În același timp, se instituie Senatul universitar, format din rector,

Gheorghe Costă-Foru (1821-1876), primul rector al Universității București

decani și câte un reprezentant al fiecărei facultăți, în a cărui sarcină trece rezolvarea tuturor problemelor importante legate de procesul de învățământ și de administrare a universității.

Legea avea însă și unele caracteristici care îi limitau conținutul. Astfel, ea prevedea un număr foarte mic de burse acordate pe bază de concurs și din această cauză limita accesul multor tineri proveniți din rândurile mai sărace la învățământul superior.

Încercări ulterioare de îmbunătățire a legii, în funcție de noile condiții, de la începutul secolului al XX-lea, au fost făcute și în anii 1907 și 1910. În anul 1912 prin proiectul lui C. C. Arion, legea învățământului superior a fost din nou modificată. Aceasta a fost cea mai importantă modificare a legii învățământului superior din anul 1898 și a rămas valabilă până în anul 1932. Ea prevedea înființarea unui număr de șapte catedre la Universitatea din București, lărgirea autonomiei universitare, extinderea dreptului universităților de a recomanda numirea profesorilor, atât pe baza lucrărilor științifice cât și pe bază de concurs. Fiecare facultate se conducea după un regulament propriu care putea suferi

modificări în funcție de noile cursuri introduse, de discipline, etc. Regulamentele erau și ele supuse sancționării Parlamentului, această măsură îngreunând într-un anumit fel adoptarea imediată a măsurilor considerate necesare de către Universitate.

După primul război mondial, viața universității din București se desfășoară în condiții grele. Spațiul pentru desfășurarea procesului de învățământ era insuficient datorită sporului accentuat de populație studentească. Prin înființarea Facultății de Medicină Veterinară, în anul 1921, și a Facultății de Farmacie, în anul 1923, singurele din țară în acel moment, problema spațiilor a devenit și mai stringentă. Lucrările pentru mărirea localului Universității, începute din anul 1912, se desfășurau prea lent și s-au terminat abia în anul 1928, dar fără să se poată spune că au dus la rezolvarea radicală a problemei.

Imediat după război, în condițiile fărâșurii României Mari, se punea problema unificării sistemului de învățământ pe întreg teritoriul țării. Pentru aceste motive, în anul 1931 se elaborează un nou proiect de lege pentru învățământul superior, proiect care va intra în vigoare în anul 1932. Legea menționa că universitatea, pe lângă un așezământ de învățământ teoretic și aplicat, era și o instituție de cercetări științifice. Întregul învățământ universitar din România era conceput ca „o singură entitate”. De aceea se formează acum un mare consiliu interuniversitar, alcătuit din reprezentanți ai tuturor universităților, cu sarcina de a elabora planul de organizare și regulamentul activității universitare.

Sarcinile și importanța Universității din București au implicat după primul război mondial o sporire accentuată a numărului de cadre didactice. Astfel, dacă în 1918-1919 existau 166 de cadre de predare, în 1933-1934, numărul crește la 270, iar în 1937-1938 la 434.

Necesitatea reformei învățământului superior s-a făcut simțită și în primii ani de după cel de-al doilea război mondial. Reforma învățământului din 1948 a dat întregului învățământ un caracter științific bazat pe principii noi.

Ca urmare a reformei, în Universitatea din București s-a realizat o reprofilare judicioasă a facultăților și s-au înființat noi facultăți. Astfel, în locul vechii Facultăți de Științe au luat ființă patru facultăți: de matematică-fizică, de chimie, de științe naturale și geologie-geografie, iar Facultatea de Litere și Filozofie s-a transformat în alte patru facultăți: filozofie, istorie, filologie, psihologie-pedagogie. Facultatea de Drept a devenit Facultatea de Științe Juridice. S-au despărțit de Universitate patru facultăți: de medicină, de farmacie, de medicină veterinară și de teologie, formând Institutul Medico-Farmaceutic, Institutul de Zootehnie-Veterinară și Institutul Teologic.

Din 1948 și până azi, Universitatea din București s-a structurat de mai multe ori, existând ten-dința școlii superioare românești de a fi mereu în actualitate, de a introduce, atunci când necesitatea dez-voltării științei o cere, noi secții și grupe de specializare.

Astăzi la aniversarea a 140 de ani de la fondare putem afirma că Universitatea din București are o lungă tradiție de cultură, manifestată până în 1818 prin activitatea de peste un veac a Academiei domnești de la Sf. Sava. Aceasta a fost continuată de „Academia filozoficească și matematică” concepută și organizată, sub influența iluminismului, în spirit nou, național, de dascălul transilvănean Gheorghe Lazăr, potrivit cu cerințele societății românești în formare.

Cadrele Universității au fost ilustrate de savanți care, prin cercetările lor au ridicat prestigiul științei românești în țară și peste hotare: Emanoil Bacaloglu, Spiru Haret, Gh. Țițeica, Simion Mehedinți, Dimitrie Brândză, Tr. Săvulescu, G.

Vălsan, Simion Stoilov, Dimitrie Onciul, Grigore Tocilescu, Al. Odobescu, Bogdan Petriceicu Hașdeu, I. Bogdan, Vasile Pârvan, N. Iorga, N. Titulescu, N. Cartoian, ș.a.

Până în 1848 când s-a constituit ca instituție separată, actualul Institut de Medicină și Farmacie a făcut parte din Universitatea București, iar profesorii ei – printre care Carol Davila, Victor Babeș, Gh. Marinescu, I. Cantacuzino, D. Bagdasar, C.I.Parhon – au constituit o puternică școală medicală bine cunoscută și peste hotare pentru contribuția importantă la dezvoltarea științei medicale.

*

Expoziția temporară „140 de ani – Universitatea din București (1864-2004)”, organizată la Palatul Șuțu, în lunile martie-aprilie 2004, cuprinde un număr de 160 de piese muzeistice, aparținând Muzeului Universității din București. Multe dintre aceste piese sunt rarități patrimoniale, cu atât mai mult că ele au stat de unicat.

În cadrul expoziției temporare au fost valorificate diverse tipuri categoriale de obiecte: documente, stampe, fotografii, pictură, sculptură, mobilier, carte rară, medalii, plachete, textile, diverse accesorii.

Documentele și litografiile, constituie partea cea mai consistentă a

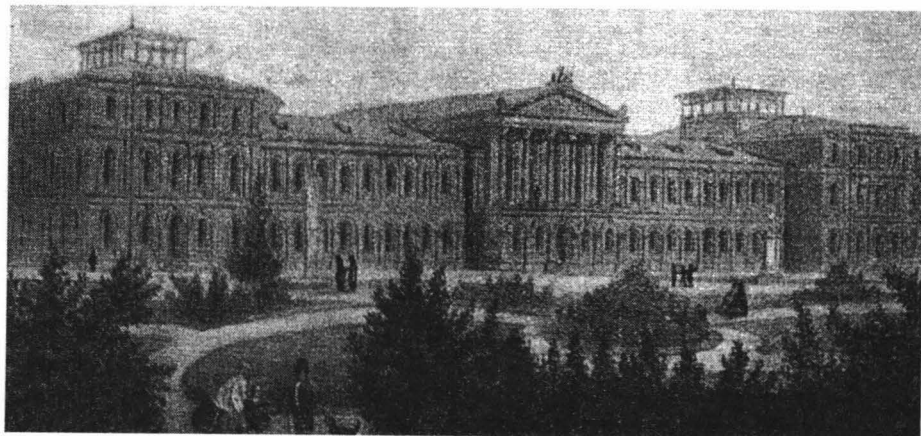
expoziției, ele acoperind întreaga perioadă a dezvoltării învățământului superior românesc, de la 1694 și până astăzi.

Dintre documentele, datând din secolele XVII-XVIII, am aminti, în primul rând, o scrisoare redactată de Constantin Cantacuzino. Celebrul istoric, diplomat și geograf, scria în legătură cu profesorii de limba greacă și latină, așteptați să vină la București în 1694. Era anul în care au început cursurile Școlii Domnești de la Sf. Sava ce se afla vis-à-vis de actuala clădire a Universității din București.

La fel de importante sunt hrisoavele de la mănăstirea Sf. Sava. Ele provin din timpurile domniei lui Constantin Brâncoveanu, Grigore Ghica, Constantin și Ștefan Racoviță, Alexandru Ipsilanti. Foarte important este documentul emis de Alexandru Ipsilanti, în 1776, în care se atestă noua denumire a așezământului de la Sf. Sava, ce purta numele de „Academia Domnească”. Era momentul reorganizării învățământului și al introducerii de noi materii de studiu: istoria, geografia, limba franceză și italiană.

Manuscrisele ocupă și ele un rol important în expunere. Ele aparțin unor erudiți ai vremii precum: stolnicul Constantin Cantacuzino, Maletie Sirigul, Neofit Duca, Teofil

Al. Orăscu,
Proiectul
Universității din
București, 1857

Coridaleu, Alexandru și Nicolae Mavrocordat, Mânase Eliad, Dionisie Fotino, Eufrosin Poteca, ș.a.

Programele și cursurile universitare provin de la mari personalități ale vremii: N. Titulescu, N. Iorga, N. Bălcescu, Vasile Pârvan, A.D. Xenopol, N. Măldărescu. Tot de la acești corifei ai Universității, precum și de la alții, avem numeroase diplome de absolvire și de doctor, diplome de licență, brevete de invenție, atestate, etc. În marea lor majoritate ele au fost emise de înalte Universități europene, precum: Oxford, Paris, Roma, Lyon, Geneva și Leipzig.

La loc de cinste stau numeroasele decrete ale lui Al. I. Cuza, dintre care am aminti pe cele privind înființarea Universității din București, confirmarea primului rector în persoana lui Gheorghe Costa-Foru, de înființare a Facultății de Științe Juridice și Politice, precum și pe cel de aprobare a statutelor Societății de Științe Naturale.

Cu ocazia centenarului, din 1964, Universitatea din București a primit numeroase mesaje de felicitare din partea unor universități de prestigiu: Cambridge, Cracovia, Oxford, Paris și al Asociației Internaționale a Universităților: Deasemeni, vizitatorii pot admira cadouri și medalii primite de Universitate.

Poate fi admirată și o întreagă galerie de portrete în ulei, a unor personalități precum: Ienăchiță Văcărescu, Alecu Văcărescu, stolnicul Constantin Cantacuzino, Lambru Fotiade, Carol Wallenstein, I. H. Rădulescu, Gheorghe Costa-Foru, Alexandru Odobescu, Dimitrie Brândză, B.P. Hașdeu, Titu Maiorescu, Vasile Pârvan, Ludovic Mrazek și Alexandru Orăscu.

Muzeul Universității din București are și o bogată zestre de sculptură, majoritatea busturilor fiind realizate de artiști renumiți: I. Jalea, Carol Storck, Oscar Han, M. Wagner. În expoziția de

față pot fi admirate busturile de marmură sau bronz ale lui Alexandru Orăscu, Gheorghe Costa-Foru, Nicolae Titulescu, Vasile Boerescu, Nicolae Iorga, Constantin Stoicescu și alții.

Una din piesele de rezistență a expoziției temporare, este piatra fundamentală a vechii clădiri a Universității așezată în fundația edificiului la 10 octombrie 1857. Deasemeni sunt expuse togi și epitogi, purtate de N. Iorga în momentul decernării titlului de Doctor Honoris Causa al Universității din Oxford și Lyon.

Expoziția este completată de o suită de piese tridimensionale: machete, ștampile, aparate teclu, drapelul Universității din București, mobilier de epocă, ceasuri, călimări, medalii, plachete, etc.

În prezentarea și interpretarea întregului material, ne-a călăuzit acel spirit de strictă obiectivitate, care ne-a ajutat la punerea în valoare a pieselor muzeistice venite să întregască trecutul învățământului superior românesc, cu tot ce a avut mai viu și mai dinamic de-a lungul celor 140 de ani.

ABSTRACT

On occasion of the 140th anniversary of the foundation of the Bucharest University, the Municipal Museum of Bucharest together with the above-mentioned institution has organized a temporary exhibition housed by the Sutz Palace in Bucharest, and dedicated to this event.

The exhibition comprises over 200 patrimony items consisting of lithographs, photographs, documents, rare books, stamps, sculpture, painting, vestments, furniture, medals, plates, models, flags.